

Oživenie povodia Hornádu

Občianske združenie SOSNA Košice od roku 2008 realizovalo projekt **Alternatívy pre ochranu a oživenie povodia**. Jeho zámerom bolo zvýšiť záujem a informovanosť o témach ochrany vôd v strednej časti povodia Hornádu a zapojiť verejnosť do praktickej realizácie ekologických protipovodňových a protierózných opatrení v teréne. V rámci projektu sme nielen pomáhali uskutočniť revitalizačné

Gyňovské mŕtve rameno (foto: Marek Šoltés)

práce, ale zároveň sme otvorili aj ekologické vzdelávacie centrum v Družstevnej pri Hornáde. Toto ekocentrum slúži nielen ako ukážka ekologickej a nízkoenergetickej stavby, ale návštevníkom a záujemcom o spoluprácu ponúka vzdelávacie programy, workshopy a exkurzie zamerané aj na ochranu povodia.

Protipovodňové a protierózne opatrenia

Z roka na rok sa zvyšuje riziko povodní, spôsobené škody sú stále vyššie a obyvatelia ohrozených oblastí často nevedia, čo si majú počať a ako sa majú chrániť. V minulých desaťročiach sa na celom svete presadzovali najmä technické opatrenia, rieky sa regulovali, brehy a korytá sa spevňovali betónom, mokrade sa vysušovali, mŕtve ramená a malé vodné plochy zanikali. Súbežne s tým sa zosilňovali zásahy do okolitých lesov, pôvodné zmiešané lesy nahradzovali smrekové monokultúry, rozširovali sa holuby a sieť lesných ciest hustla.

V posledných rokoch sa stále viac odborníkov zhoduje v názore, že za príčinami povodní je okrem silnejších výkyvov počasia nutné hľadať práve necitlivé zásahy do vodných tokov a okolitej krajiny. Preto po období ničenia musí prísť konečne obdobie oživenia krajiny.

V okolí Košíc je kvalita vôd Hornádu a jeho prítokov dlhodobá v horších a najhorších triedach. Jednou z príčin je znečisťovanie tokov. V regióne je zároveň nedostatok malých vodných plôch a revitalizovaných území. Hornád bol umelo napriamený, brehová vegetácia je často poškodená alebo je úplne odstránená. Práve preto je veľmi dôležité, že sa nám podarilo nájsť partnerov, s ktorými sme mohli v teréne uskutočniť práce smerujúce k oživeniu časti povodia.

Príklady praktických riešení

Revitalizácia potoka Hrubeč

Potok Hrubeč preteká cez tri obce – Kavečany, Kostolány nad Hornádom a Družstevná pri Hornáde. Dolná časť toku má typický nížinný charakter, koryto je prírodné a prostredie vhodné už aj pre ryby. Časť brehov má pomerne zachované vrbové a jelšové porasty, miestami majúce až pralesný charakter. Pôvodný výrazný meander v tvare slzy je od potoka odrezaný cestou, ale presakuje do neho podzemná voda a na brehoch rastie dobre zachovaný

lužný les. Na druhej strane – potok bol počas dlhého obdobia zanedbávaný, zanášaný nánosmi z obcí, v jeho okolí sa vytvárali čierne skládky, brehové porasty boli sčasti vyrúbané a dochádzalo k záplavám časti územia. Revitalizačné práce sa zamerali v prvom rade na odstránenie nánosov z koryta potoka. Koryto sa mechanicky prečistilo a chýbajúce úseky brehových porastov sa doplnili vysadením pôvodných druhov vrb. Zároveň dobrovoľníci z radov študentov a žiakov priebežne čistili lokality. Našou víziou bolo oživiť tento tok, ktorý sme vyhlásili za **Územie chránené školou**. V praxi to znamená, že SOSNA s deťmi ZŠ Družstevná pri Hornáde v spolupráci a s obcou Kostolány nad Hornádom sa už viac ako dva roky spoločne starajú o potok a jeho okolie.

Priebežne zabezpečujeme čistenie od odpadu, kosenie oddychových častí, prečistenie od nánosov, dosádzanie brehových porastov, mapovanie živočíchov a rastlinstva v území, mapovanie inváznych rastlín. Vybudovali sme náučný chodník, informačné tabule o potrebe ochrany vody v potokoch a riekach, oddychové zóny a vysadili sme prístupovú alej stromov. Na vytvorenie základov oddychových zón sa použili staré naplavené stromy, z ktorých sa vytvorili miesta na sedenie popri potoku.

Vstup do územia sa začína Jakubovou alejou. Vstupný informačný panel vás oboznámi s históriou a krásami územia a druhý panel vám povie, že územie je pod kontrolou **Riečnych hliadok**. Oddychovou zónou potoka je jeho ústie do rieky Hornád. Na jej konci sa nachádza Jakubova lúčka. Tam návštevníkov privíta oddychový priestor s náučným panelom, ohniskom, lavičkami a stolom. Ak budete potichu, môžete zaziť srnky a mnoho druhov hniezdiacich vtákov.

Trstené pri Hornáde/Starý Hornád

V minulosti bolo celé okolité územie riečnej nivy Hornádu pokryté lužnými lesmi. Koryto rieky sa v tomto priestore často menilo, rieka sa klukatila v riečnych zákrutách – meandroch a často vytvárala rôzne bočné a slepé ramená. Hustá sieť bočných prítokov Hornádu, zvaných Sartoš, vytvárala v okolí rieky veľké plochy mokradí a celá krajina pôsobila dojmom dažďového pralesa niekde v Amazónii. Taká krajina už v okolí Hornádu prakticky zanikla. V minulosti boli lužné lesy postupne vyklčované, močiare vysušené a rieky zregulované. Lesy a močiare boli premenené na ornú

Zrevitalizovaný Hrubečský potok s prirodzenými brehovými porastami (foto: Silvia Szabóová)

pôdu, pasienky sú dnes často zarastené burinou a z pôvodných lesov ostali väčšinou iba úzke pásy zelene lemujúce brehy riek.

Riešenie pre súčasnú situáciu, vyžadujúcu čo najprirodzenejší spôsob obnovy hydrologického režimu a ochrany vodných zdrojov, bolo oživenie mŕtveho ramena Starý Hornád. Toto si vyžadovalo prečistenie zaneseného koryta od nánosov, prepojenie ramena so živým tokom (novým korytom), odstránenie prekážok z koryta ramena a obnovenie prúdenia vody v meandroch. V dôsledku umelého napriamenia vodných tokov totiž došlo k ich zarezaniu do hĺbky, a preto je dno tokov často hlbšie, než dno pôvodných meandrov – dnes mŕtvych ramien.

SOSNA vypracovala návrh obnovy lužných lesov, na ktorého základe miestne deti vysadili žalude dubov aj stromčeky a dali tak základ obnovy odlesneného územia. Výsledkom revitalizácie v konečnej fáze bude spriechopenie ramena najmä v čase vysokých prietokov v rieke. Výsledkom revitalizácie už teraz je zvýšenie vodnej hladiny v mŕtvom ramene, vyčistenie zaneseného koryta prúdiacou vodou, vyčistenie vody a návrat života do ramena, vrátane návratu rýb. Oživené rameno sa tak opäť stáva funkčným a bohatým ekosystémom, ale aj prirodzeným miestom pre oddych, pozorovanie prírody, kúpanie alebo šport. Partneri

(foto: Silvia Szabóová)

pri realizácii boli OZ Priatelia trstenskej prírody a Slovenský vodohospodársky podnik (SVP), š. p., Košice.

Gyňovské mŕtve rameno

V roku 2008 sa z iniciatívy miestneho aktívneho združenia MARO Hornád v spolupráci s SVP, š. p., samosprávami obcí Gyňov, Čaňa a Ždaňa, miestnymi spolkami, základnou školou v Čani a dobrovoľníkmi uskutočnila séria brigád v okolí tzv. Gyňovského ramena. Výsledkom bolo vyčistenie rozsiahleho územia lokality mŕtveho ramena pri Gyňove a jestvujúceho zemníka od odpadu. Vtedy vznikla myšlienka spoločne pokračovať v týchto revitalizačných krokoch. Následne, v spolupráci s OZ SOSNA, sa pripravil návrh terénnych prác, úprav, výsadbových a skrášľovacích prác. Rameno je zamerané, vyčistené a prehĺbené od nánosov a odpadu. Naším spoločným cieľom bolo zrevitalizovať mŕtve rameno Hornádu pri obci a tým zachrániť a obnoviť posledné zvyšky pôvodného lužného lesa s jeho faunou a flórou v tejto časti povodia rieky Hornád. Viac informácií nájdete na www.sosna.sk a na facebooku: Ekocentrum Sosna. Tieto projekty boli spolufinancované z finančného mechanizmu Európskeho hospodárskeho spoločenstva a Nórskeho finančného mechanizmu a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky, ako aj Nadácie Ekopolis.

RNDr. Silvia Szabóová, Ing. Štefan Szabó, PhD.
OZ SOSNA, Košice